

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk – humanitní studia

**GENERACE SINGLES V DNEŠNÍ
SPOLEČNOSTI
GENERATION SINGLES IN TODAY'S
SOCIETY**

Bakalářská práce: *13–FP–KFL –191*

Autor:

Tereza PRAŽÁKOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

Konzultant: PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
52	0	0	0	19	0

V Liberci dne: 22. 4. 2013

Čestné prohlášení

Název práce: Generace singles v dnešní společnosti
Jméno a příjmení autora: Tereza Pražáková
Osobní číslo: P10000347

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 22. 4. 2013

Tereza Pražáková

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Ondřejovi Lánskému, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za jeho rady a celkovou podporu při tvorbě práce.

Anotace

Bakalářská práce *Generace singles v dnešní společnosti* se zabývá institucí rodiny a jejími proměnami v postmoderní společnosti. Pozornost je zaměřena především na teorie zabývající se rodinou, dále na popis a srovnání rodiny tradiční a moderní. Studentka přiblíží také různé alternativní formy rodinného soužití. Stěžejním tématem práce je fenomén singles. Podstatná část je věnována vysvětlení tohoto pojmu, uvedení důvodů volby této životní strategie a kvalitativní sondě do života singles. V souvislosti s fenoménem singles studentka představí také fenomén bezdětnosti a další alternativní možnosti soužití, které se objevují v dnešní společnosti. Součástí práce je také zamyšlení se nad možnými důsledky novodobých fenoménů.

Klíčová slova: alternativní formy, bezdětnost, důsledky, moderní, postmoderní, rodina, singles, tradiční

Abstract

The bachelor thesis called *Generation of singles in today's society* deals with the institution of a family and its changes in postmodern society. The attention is focused mainly on the theories about family, as well as the description and comparison of traditional and modern families. The student will also describe various alternative forms of a family coexistence. The main topic of the bachelor thesis is the phenomenon of singles. Essential part is focused on explanation of this term, stating of reasons for choosing this lifestyle and qualitative insight into the life of singles. In the context of the phenomenon of singles the student will also introduce the phenomenon of childlessness and other alternative possibilities of relations which can occur in today's society. Another part of the thesis is a reflection on possible consequences of modern phenomena.

Key words: alternative forms, childlessness, consequences, modern, postmodern, family, singles, traditional

OBSAH

ÚVOD	7
1 Vymezení základních pojmů a rámců analýzy.....	9
2 Rodina	11
2.1 Pojem rodina	11
2.2 Teorie rodiny	13
2.3 Tradiční vs. moderní rodina	18
2.4 Alternativy a zajímavosti	24
3 Fenomén singles	27
3.1 Singles	27
3.2 Další alternativní formy soužití.....	41
3.3 Zamyšlení se nad možnými důsledky novodobých fenoménů	43
3.4 Fenomén bezdětnosti	45
ZÁVĚR.....	49
SEZNAM LITERATURY	51

ÚVOD

Sociální jev singles je fenomén, který se v posledních desetiletích objevuje stále častěji. Co přesně tento pojem označuje? Jak se fenomén singles projevuje? Jaké je možné nalézt příčiny volby této životní strategie a jaké jsou osudy některých lidí žijících single? Jaké sociální skupiny volí tuto životní strategii nejčastěji? To jsou některé z otázek, kterým se chci věnovat ve své bakalářské práci.

Jelikož fenomén singles představuje významnou proměnu ve způsobu života, budu se nejdříve věnovat zkoumání rodiny a jejích proměn v tradiční, moderní a postmoderní společnosti. Považuji za důležité tyto pojmy vysvětlit, protože jsou podstatné pro pochopení proměn jednotlivých modelů soužití a provázejí celou mou práci. Podle mého názoru je téma rodiny, reprodukce a měnících se forem soužití velice aktuální a dotýká se každého z nás.

Kdo všechno do skupiny tzv. singlů spadá? Můžeme sem zařadit množství různě žijících lidí, jejich specifikace není zcela sjednocena. Patří sem lidé nezadaní, ekonomicky nezávislí, zcela samostatní, kteří nemají problém stěhovat se za práci či novými příležitostmi. Tito lidé partnera buď ještě nenašli, nebo ho ani hledat nechtějí. A mají pro to různé důvody. Dále sem mohou patřit lidé rozvedení, kteří se v určité fázi života vyskytnou sami a nevyhledávají nového partnera. Do této kategorie můžeme také zařadit lidi ovdovělé. Jak je patrné z předchozích údajů, lidé se single mohou stát jak dobrovolně, tak nedobrovolně. Já se ve své práci zaměřím především na skupinu lidí ve věku zhruba 25–40 let, kteří žijí buď sami, nebo mají partnera, ale plánují celoživotní bezdětnost. Pro život bez dětí se rozhodli buď dle vlastního uvážení, nebo neměli na výběr a tento stav jim byl souzen.

Po stručném nástinu problematiky této práce přichází na řadu otázka, zda současné měnící se formy soužití mohou být do budoucna problémem

pro udržení populace. Odpověď se zatím můžeme jen domnívat, protože výsledky těchto proměn se ukážou až ve vzdálené budoucnosti.

Metodologická poznámka

Ve své bakalářské práci použiji několik metod. Hlavní z nich je kompilace. Tento výraz je odvozen z latinského slovesa *compilare*, což znamená *nakrást si, nahromadit bohatství loupežemi*.¹ Plnohodnotná kompilace nám přináší shrnutí toho, co kdy a kde někdo o zkoumaném jevu řekl či napsal. Hlavní zásadou, kterou bychom se měli při použití této metody řídit, je, že: „kvalitní kompilace není mechanickým spojením cizích myšlenek, ale jejich tvůrčí syntézou.“² Další použitou metodou je komparace neboli srovnání. „Text tohoto žánru podává zprávu o průběhu a výsledcích porovnávání dvou nebo více textů, pojetí nebo přístupů k určitému problému nebo jeho řešení.“³ Tato metoda bude využita především při srovnání rodiny tradiční a moderní, dále pak při srovnání manželství a singlovství. V jedné z podkapitol použiji také obsahovou analýzu filmového dokumentu, který bude mít ilustrativní charakter, a tudíž se vzdávám silných generalizací. To znamená, že nebudu moci vybrané případy zevšeobecnit, poslouží nám pouze pro doložení teoretického výkladu dané problematiky. Tato metoda se blíží kvalitativnímu sociologickému výzkumu. Významný metodolog Creswell definuje pojem takto: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“⁴

¹ ŠANDEROVÁ, J. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha, 2005, str. 69.

² Tamtéž, str. 70.

³ Tamtéž, str. 70.

⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha, 2008, str. 48.

1 Vymezení základních pojmů a rámců analýzy

Tradiční společnost je označení pro sociální organizaci společnosti od počátku zemědělství až po rozvoj průmyslové civilizace. Tradiční společnost má stabilní sociální strukturu, což znamená, že postavení každého jednotlivce ve společnosti je dáno postavením jeho rodičů. Kontakty mezi lidmi jsou bezprostřední, minimálně je zprostředkovává trh. Lidé se tedy setkávají z vlastní iniciativy a ne proto, že mají pracovní schůzku či pohovor. Domácnosti mají patriarchální charakter. Stát do chodu těchto domácností zasahuje jen minimálně. Výchovu, zdravotní péči, učení má na starost především rodina, ne stát. V tradiční společnosti je nejrozšířenější formou rodiny velká vícegenerační rodina. Společnost je rozdělená na stavy.

Uveďme si konkrétní příklad. Rodina skládající se z prarodičů, rodičů a jejich dětí žije ve velkém stavení na vesnici. Výchova dětí spočívá na rodině, děti pomáhají při každodenní práci na poli, které je zdrojem obživy. Otec má na starosti rodinu živit, matka se stará o domácnost. Kontakty mezi lidmi jsou dány na základě sousedských vztahů na vesnici.

Přechod od tradiční společnosti ke společnosti moderní popisuje Jan Keller ve své knize *Dějiny klasické sociologie*. „Tehdy se zhroutila v průběhu relativně krátké doby dosavadní regulace světa práce, což mělo mimo jiné podobu krize a rozpadu cechovního zřízení, či uvolnění velkého množství lidí z dosavadních vazeb v agrárním⁵ sektoru.“⁶ To znamená, že lidé pracující v zemědělství se přesouvají do oblasti průmyslu. Dále můžeme zaznamenat rozpad velké rodiny, v oblasti politiky rozpad monarchie a v oblasti náboženství jeho krizi.

⁵ agrární = zemědělský, rolnický

⁶ KELLER, J. *Dějiny klasické sociologie*. Praha, 2004, str. 48.

Moderní společnost se vyvíjí od počátku průmyslové revoluce. V této společnosti funguje tržní mechanismus. Vztahy mezi lidmi jsou díky trhu odosobněné, sociální struktura je proměnlivá, sociální mobilita je vysoká. Jednotlivec má více sociálních rolí. Moc má v rukou stát, který zasahuje do každodenního života všech lidí. Domácnosti již nejsou samostatné, a to především ekonomicky. Nejrozšířenějším typem rodiny je malá rodina, která se skládá z rodičů a dětí. Funkce rodiny postupně přebírá stát (například výchovu, vzdělávání). Společnost je rozdělena na třídy.

Uveďme si konkrétní příklad. Rodina skládající se z rodičů a dětí žije v bytě ve městě. Rodiče pracují, děti chodí do školy. Např. muž v rodině zastává roli manžela a otce (tedy roli nadřízeného), v zaměstnání roli podřízeného. Sociálních rolí má několik a může mít problém ztotožnit se s tou hlavní.

Jan Keller ve svých Dějinách klasické sociologie poukazuje na to, že krize moderní společnosti je charakterizována určitými změnami, podobně jako to můžeme vidět u společnosti tradiční. Rozpadají se moderní formy regulace práce, nukleární rodina se proměňuje v různorodé formy soužití, v oblasti politiky hovoříme o krizi státu, v oblasti náboženství potom o rozpadu velkých vyprávění.

Postmoderní společnost. Patří sem USA a západní Evropa od 60. let 20. století, Česká republika od roku 1990. Lidé se přesouvají z průmyslové oblasti do služeb, svět se propojuje (globalizuje) a ekonomicky rozděluje. Do popředí se dostávají informační technologie, které hrají v každodenním životě důležitou roli.

Oblast rodiny a vztahů má mnoho různých podob. Setkáváme se s rodinami úplnými, ale i neúplnými (jeden rodič žijící s dítětem či dětmi). V dnešní době není nic neobvyklého, když spolu lidé žijí bez uzavření sňatku, využívají různých alternativních forem soužití (např. living apart together – spolu, ale odděleně; singles strategie atp.) nebo žijí v homosexuálním páru. Různorodých forem vztahů najdeme celou řadu.

2 Rodina

2.1 Pojem rodina

Definice rodiny není jednoduchá. Existuje jich celá řada, proto tu zmíním jen některé. Vybrala jsem dvě definice. První ze Sociologického slovníku a druhou ze Sociologie od Anthony Giddense. Zvolila jsem právě tato vysvětlení výše zmíněného pojmu, protože si myslím, že obě říkají to samé, ale každá jiným způsobem (první trochu složitějším, druhá jednodušším).

První definici, nebo spíše určité vymezení rodiny, nám tedy prozradí Sociologický slovník: „Proto je možné s určitou licencí považovat rodinu za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, z něhož část členů je vzájemně spojena pokrevním nebo adoptivním, sociálním vztahem rodič–dítě, druhá část vztahem matka–otec, třetí část, která se vždy nutně nemusí objevovat, vztahem pokrevním nebo adoptivním, sourozenectvím, všichni vztahem příbuzenství v sociálně sankcionovaném více či méně trvalém sociálním vztahu.“⁷ Druhá definice pochází z publikace Sociologie od Giddense. Pojem rodina je zde vysvětlen následovně: „Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“⁸ I když bychom definici rodiny našli celou řadu, základní vymezení tohoto pojmu je pro všechny obdobné. Rodina je limitována počtem minimálně tří osob (dva lidé tvoří pár, ať už manželský či nemanželský, ne však rodinu), členové rodiny jsou spojeni určitými vazbami a vztahy, rodiče odpovídají za výchovu svých dětí.

Podle struktury rodiny můžeme rozlišit **rodinu úplnou a neúplnou**. Do úplné rodiny můžeme zařadit rodinu nukleární, která se skládá z rodičů a jejich dítěte či dětí. O neúplné rodině hovoříme tehdy, pokud chybí jeden z rodičů. Označení rozšířená rodina se používá tam, kde v jedné domácnosti

⁷ GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha, 1992, str. 344.

⁸ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha, 1999, str. 156.

žijí nejen rodiče a jejich děti, ale i další blízcí příbuzní. Důležitou charakteristikou instituce rodiny je, že je stabilizujícím prvkem společnosti. V Evropě převažují rodiny nukleárního typu. V tradiční společnosti byly tyto rodiny sice větší, ale ne o tolik. Ve východní Evropě a Asii najdeme spíše rodiny rozšířené. Rodinné svazky trvaly v minulosti ještě kratší dobu, než je tomu dnes, protože úmrtnost byla mnohem vyšší.

Ivo Možný ve své knize *Rodina a společnost* uvádí etapy vývoje rodiny. Počátky *lidské párové rodiny* jsou datovány odhadem půl milionu let př. n. l. V této době se objevuje silná sexuální vazba heterosexuálních párů, které spolupracují při výchově dětí. Přibližně 8000 př. n. l. vznikají *kmenové společnosti*, vzniká také tabu incestu.⁹ Pro kmenovou společnost jsou typické rozšířené příbuzenské sítě a složitá pravidla výměn. Většina příbuzenských systémů je patrilokálních. Kolem roku 3000 př. n. l. v Mezopotámii a Egyptě, 600 př. n. l. v Řecku a Číně, se objevují *nepříbuzenské systémy*, stoupá důležitost patrimonální domácnosti.¹⁰ *Byrokratický stát a kapitalistická ekonomika* přichází na řadu v 17. a 18. st. v západní Evropě a severní Americe. V této době se odděluje domácnost od zaměstnání, objevuje se typ nukleární rodiny, ženy a muži si hledají vhodného partnera sami (svatbu jim nesjednávají rodiče). Ve 2. pol. 20. stol. můžeme v bohatých průmyslových společnostech sledovat tendenci k *rovnoprávné pozici ženy a muže*. Začínají se objevovat různorodé formy rodiny, stoupá rozvodovost, objevují se opakovaná manželství, nesezdaná soužití a fenomén singles.

⁹ Incest je sexuální aktivita mezi blízkými příbuznými.

¹⁰ patrimonální = panský

2.2 Teorie rodiny

V devatenáctém století se oddělila sociologie od filosofie a byla ustanovena jako samostatný vědní obor. Sociologie se dále rozděluje na jednotlivé oblasti, kterými se zabývá. Jedním z podoborů je sociologie rodiny, která rodinu podrobně zkoumá. Existuje celá řada teorií, které na toto téma nahlíží z různých úhlů pohledu. V následujících dvou podkapitolách se podíváme na *klasické teorie rodiny* a na *teorie po rozpadu klasických teorií*, které ve své knize *Rodina a společnost* podrobně rozebírá Ivo Možný.

Klasické teorie rodiny

Myšlení o rodině mělo v 19. století dva hlavní zdroje. Jedním byla historicko-právní škola a druhým byli sociální kritikové a reformátoři.

Historicko-právní škola se při svých výzkumech soustředí zejména na střední a vyšší vrstvy, otázky se týkají především právních a rodinných norem. Výzkum se soustředil převážně na srovnání manželského, rodinného, vlastnického a dědického práva. Hlavní postavou historicko-právní školy je Henry Sumner Maine, který se zabýval především římským a indoevropským právem. V roce 1861 vydal důležitý spis *Starobylé právo*. „Jednotkou středověké společnosti byla rodina, ve společnosti moderní je jí jednotlivec...pohyb pokrokových společností byl až dosud pohybem od statusu k smlouvě.“ (Henry Sumner Maine, 1861) V druhé polovině je již rodina chápána jako instituce, která vznikla historickým vývojem. Na konci 19. století se objevuje diskuse, která se týká promiskuity¹¹, matriarchátu¹², patriarchátu¹³ a skupinových manželství.

¹¹ promiskuita = časté střídání sexuálních partnerů

¹² matriarchát = forma společnosti, kde vládne žena (matka)

¹³ patriarchát = společenské uspořádání, ve kterém má dominantní postavení muž

Sociální reformátoři se opírají o přímý kontakt s nastalou sociální realitou. Lidé se stěhují do měst, vzrůstá počet obyvatelstva zaměstnaného v průmyslu, klesá význam zemědělství a lidé se odvracejí od významu náboženství. To všechno jsou znaky typické pro přechod od tradiční k moderní společnosti. V této době sílila tzv. měšťanská rodina. Sociální kritikové a reformátoři se při svých výzkumech soustředí zejména na nižší vrstvy a chtějí dát do pořádku rodiny z této oblasti. Ideálem rodiny je pro ně patriarchální venkovská velkorodina. Podkladem jim byly také empirické výzkumy (styk s chudými, návštěvy zubožených rodin), které ovšem vedly k rozdílným závěrům.

Vznik sociologie rodiny můžeme datovat do roku 1855, kdy byla vydána studie Fréderica Le Playe *Evropský dělník* (zde je zachyceno 36 hornických rodin). Le Play byl konzervativní. Rodina pro něj byla základem společnosti. Podle jeho názoru lze rodinu poznat skrze rodinný rozpočet.

Frédéric Le Play rozlišil na základě svých výzkumů 3 typy rodin: příbuzenskou, nestabilní a rozvětvenou rodinu. Tyto typy uvádí Ivo Možný ve své publikaci *Rodina a společnost*.

- Všichni členové *příbuzenské rodiny* pracují ve prospěch celé rodiny. Za tuto práci nejsou nijak odměňováni, nemají ani žádné osobní vlastnictví. V jednom rodinném společenství jsou čtyři generace. Děti zůstávají pod nadvládou nejstaršího otce i poté, co uzavřou sňatek. Tento typ rodiny je velmi stabilní, rodina udržuje tradice a podporuje slabší členy rodiny.
- Dalším typem rodiny je *nestabilní rodina*. V takové rodině jsou pouze rodiče a neprovdané děti, které ji po sňatku opouštějí a necítí k ní žádné závazky. Nenalezneme zde otcovskou autoritu ani ochranu slabších členů. Z takové rodiny vychází jedinci, kteří necítí tradici, morálku, sociální autority, ani Desatero. Rodina je nestabilní a rodiče ve stáří často umírají opuštěni.

- Posledním typem rodiny je *rozvětvená rodina*. Základem takové rodiny je rodinný dům. V tomto domě zůstává nejstarší syn i po oženění se svou manželkou a dětmi. Tato rodina je jádrem. Nejstarší syn přebírá rodinné jmění. Má více povinností než práv. Musí se postarat o rodiče až do jejich smrti a trvale se starat o všechny své sourozence (podporovat vzdělání bratrů a sestry vybavit věnem). „Pokud jde o matky, Le Play byl přesvědčen, že v období dvaceti pěti let přiváděly na svět mezi patnácti až dvaceti čtyřmi dětmi. Tato plodná, šťastná a soudržná rodina byla podle Le Playe rozbita ve Francii revolucí a v celé Evropě pak po ní následujícím válkami, sociálními převraty, industrializací a soumrakem pevných mravních hodnot.“¹⁴

V 50. letech 20. století přichází *pokus o velké teorie*. Po druhé světové válce nastává baby boom. Lidé hledají bezpečí a jistotu v klidu domova. Zlepšují se také hospodářské poměry. Stále častěji je zakládání nové rodiny spojeno také se zakládáním nové domácnosti, tzv. neolokalita. Prototypem rodiny je rodina nukleární.

V padesátých letech se ve Spojených státech objevuje myšlenkový proud strukturálního funkcionalismu. S tímto směrem je spojené jméno Talcott Parsons. Struktura jsou stabilní vztahy, které můžeme považovat za stálé. Stabilitu pomáhá udržovat kulturní systém společnosti (sdílené hodnoty). Důležitou roli zde hraje rodina jako základní instituce začleňování jedince do společnosti. Parsons se ve své teorii rodiny snažil vysvětlit tři velké skupiny problémů, a to skupinovou dynamiku nukleární rodiny, tabu incestu a funkci vrstevnických skupin adolescentů (v té době se rozmáhali gangy, které naháněly Americe strach). Jeho přínos je především v odpovědi na otázky ohledně zařazení rodiny do společnosti. „Nukleární rodinu zapojovala do společnosti dvojí role otce: vedle toho, že plnil v rodině funkci instrumentálního vůdce, byl nutně angažován i ve světě mimo rodinu. Svou zaměstnaneckou rolí totiž nejen opatroval rodině chléb (byl pro rodinu

¹⁴ Možný, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno, 1990, str. 26.

breadwinner), ale svým úsilím o dosažení co nejvyšší příčky na stratifikačním žebříčku zařazoval celou rodinu do určité sociální vrstvy: jeho kariéra byla i kariérou rodiny a jeho neúspěch byl i neúspěchem rodiny.“¹⁵

William J. Goode přichází s teorií manželské rodiny. Podle Gooda je život rodiny v západních společnostech charakterizován několika skutečnostmi. Širší okruh příbuzenstva je vyloučen z každodenních aktivit rodiny. Tento typ rodiny vzniká na základě svobodné volby. Výběr partnera zabere více času, proto je věk sezdávaného páru vyšší. Když manželství nefunguje, má manželský pár možnost rozvodu. Poté může následovat opakované manželství, které je ve společnosti akceptováno. Důležitou roli hraje také rovnost mezi mužem a ženou, která je ale spíše určitým ideálem než realitou. Goode při svých výzkumech přišel na to, že manželský typ rodiny je vhodný pro průmyslové společnosti.

Parsons a Goode patří bezpochyby mezi nejvýznamnější moderní klasiky rodinné teorie. V šedesátých letech se objevily kritiky modelů z padesátých let, především Parsonse.

Teorie po rozpadu klasických teorií

Léta padesátá a šedesátá patří rodině. Na západě je šťastná rodina ukázána ve všech reklamách, u nás představuje v této době rodina útočiště před nepříznivou situací ve společnosti. Celkový zájem o rodinu je zjevný především z návštěvnosti sociologických kurzů a četby sociologických knih. Objevuje se několik nových teorií, které si přiblížíme dále.

Základy *teorie sociální směny* položil utilitarismus a pragmatismus. Utilitarismus je filosofický směr, jehož zakladatelem je J. Bentham.

¹⁵ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha, 1999, str. 54.

Základním pojmem tohoto směru je užitek, základním heslem utilitarismu je „co největší štěstí pro co možná největší množství lidí“. Pragmatismus je potom založen na podobném principu, táže se po výsledcích jednání, ne po jejich příčinách a podstatě.

Teorie sociální směny tvrdí, že lidé stále usilují o maximalizaci svého vlastního prospěchu. Dále klade důraz na jedince, tudíž i rodina je pro ně skupinou individuí. Základními pojmy pro teorii sociální směny jsou náklady a výnosy s tím, že jedinec volí takové řešení, kde je rozdíl pro něj příznivější. Tedy volí takové jednání, které vede k prospěchu či zisku. Pro tuto teorii je velmi důležitý předpoklad člověka žijícího v sociálním kontextu. „To byl základní předpoklad, aby teorie směny překročila hranice psychologie a mohla se uplatnit v sociologii. Nikde to není zřetelnější než právě v sociologii rodiny.“¹⁶

Dalším myšlenkovým proudem, který se v této době objevuje, je *teorie konfliktu*. Tato teorie měla výrazný vliv v 70. letech. Jejím handicapem bylo to, že postrádala jakousi vnitřní ucelenost. Základní tři složky tohoto proudu jsou: marxismus, freudismus a feminismus. K teorii konfliktu se ve svém díle vyjadřuje Ralf Dahrendorf. „Kde je společnost, tam je i konflikt. Společnosti a sociální kolektivity se neliší podle absence či přítomnosti konfliktu, ale podle míry jeho násilnosti a intenzity.“(Dahrendorf, 171)¹⁷ O rodině potom říká: „Jako ostatní sociální instituce, i rodina může být chápána jako systém orientovaný k regulaci konfliktu.“(Dahrendorf, 165)¹⁸ Velký vliv na teorii konfliktu měla také frankfurtská škola a francouzský neomarxismus.

V neposlední řadě se zmiňme o *sociobiologii*, která ovlivňuje sociologii od přelomu 70. a 80. let. Jak už název napovídá, sociobiologie vysvětluje společnost z hlediska biologie člověka. Základní otázka zní: „co je v lidském jednání a institucích dáno genetickou výbavou člověka jako přírodního

¹⁶ Tamtéž, str. 69–70.

¹⁷ Tamtéž, str. 82.

¹⁸ Tamtéž, str. 82.

druhu a co je naučeno a kulturně determinováno.“¹⁹ A odpovědí na tuto otázku je, „že to, co umíme a jací jsme, získáváme ze své kultury učení.“²⁰ Sociobiologie používá termín tzv. vpečetovací období, což znamená, že v určitém období života se otevírá možnost učit se některé věci, a není-li tato možnost využita, zakrní. Vhodným příkladem je například schopnost učit se řeč. Typický je případ „vlčích dětí“, které se po návratu mezi lidi už nenaučily mluvit, a to proto, že v rozhodujícím období žily mezi zvířaty. Sociobiologie považuje za jednu ze základních schopností, kterou máme uloženou v genech, schopnost navazovat individualizované sociální vztahy. Vzorovým příkladem takového individualizovaného sociálního vztahu je vztah dítě – matka. Sociobiologie zpochybnila například to, že základní sociální vazbou v rodině je vztah muže a ženy. Doložila, že takovým základním vztahem je právě vztah matky a dítěte. Tato vazba „je biologicky naprogramována jako velmi vytrvalá a velmi pevná vazba. Obecně je založena na tom, že člověk je savec, specificky druhově je rozvinuta proto, že člověk má ze všech živočichů relativně nejdelší období závislosti a nesamostatnosti v procesu ontogeneze.“²¹ Dítě se „s vytvářením vazby k matce učí i schopnosti navazování vazeb obecně.“²²

2.3 Tradiční vs. moderní rodina

Pojmy tradiční a moderní rodina byly naznačeny již na začátku této práce v souvislosti s tradiční a moderní společností. Pokud se však chceme dále zabývat stěžejním tématem, kterým je fenomén singles, je nutné si nejprve přiblížit, jak vypadala rodina v tradiční společnosti a jak ve společnosti moderní a postmoderní. Rozdíly těchto typů rodin popisuje především Ivo Možný v publikaci Sociologie rodiny.

¹⁹ Tamtéž, str. 87.

²⁰ Tamtéž, str. 87.

²¹ Možný, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno, 1990, str. 138.

²² Tamtéž, str. 138.

Popis tradiční rodiny

Pojem tradiční rodina je úzce spjat s tradiční společností, ve které můžeme tento model pozorovat. V tradiční rodině měli muž a žena výhradní právo na legitimní sex. To můžeme vysvětlit tak, že spolu s uzavřením sňatku získávali manželé právo na sexuální styk. Výběr partnera byl v rukou rodičů, kteří vybírali budoucího manžela či manželku s ohledem na jeho postavení a majetek. Nebylo například možné, aby si chudá děvečka vzala urozeného pána a naopak, i kdyby se milovali sebevíc. V tom neměl pár rozhodující slovo. Tímto regulováním přispívala tradiční rodina ke stabilitě společnosti. Dalším výrazným regulativem pro tzv. tradiční rodinu je křesťanství, které pokládá manželství za instituci, jež je nezrušitelná. To znamená, že jednou založená rodina je považována za doživotní. Dokládá to příkaz Boží: „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“²³ V této době není možné pomyslet na soužití nesezdaná, na rozvody a nová manželství. V tradiční rodině se bydlí a pracuje na stejném místě, tudíž pracující muž je stále přítomen. Rodina je v řadě věcí nezastupitelná. Vzdělává děti, vychovává děti, socializuje je, učí je hodnotám a správnému stylu života, stará se o nemocné.

Popis moderní rodiny

V době moderní již není obvyklé, že se čeká na první sexuální styk až do doby po uzavření sňatku. Legitimním se stává sex předmanželský. Dalším výrazným znakem moderní společnosti je samostatný výběr partnera. Není obvyklé, aby vhodného partnera vybírali rodiče, jak tomu bylo ve společnosti tradiční. Hlavní slovo má jedinec. Uzavření manželství je v moderní společnosti pojímáno jako uzavření občanské smlouvy, tudíž je zrušitelné. Roste tedy počet rozvodů a opakovaných manželství. V moderní době došlo také k oddělení místa, kde se bydlí, a místa, kde se pracuje. Vydělávající muž se tím vzdálil od rodiny. Singly ve své

²³ Možný, I. *Sociologie rodiny*. Praha, 2002, str. 20.

Sociologii současné rodiny poukazuje na to, že „podle Talcotta Parsonse ztratila moderní rodina mnohé ze svých dřívějších funkcí, které převzaly jiné instituce. Zůstává jí hlavně úkol ujmout se utváření osobnosti dětí a stabilizovat ji u dospělých. Rodina se definuje především emoční podporou, kterou svým členům zaručuje.“²⁴ Škola děti vzdělává a vychovává, média nechávají dětem volnost výběru názorů a hodnot, nemocnice přebírají péči o nemocné. Rodina už tedy není tou jedinou a nezastupitelnou institucí. Nenahraditelná zůstala snad jen v oblasti citového bezpečí, které ostatním členům poskytuje. A pokud ne, je s největší pravděpodobností disfunkční.

Rodina v době postmoderní

V 70. letech se objevuje antikoncepce, která je velkým zlomem, přináší nové možnosti. Ženy mohou regulérně řídit svůj sexuální život, mohou rozhodovat o tom, zda dítě chtějí či ne, v jakém období, s kým. Tento objev má však i stinné stránky. Vzhledem k rozšíření antikoncepce se začala snižovat také porodnost, a to může do budoucna přinést velké komplikace.

Rodina s jedním dítětem je nečastěji viděným modelem v dnešní společnosti. Čím dál více lidí také směřuje k bezdětnosti, což by pro vzdálenou budoucnost mohlo mít katastrofální účinky. Rozvod a opakovaná manželství nejsou v postmoderní společnosti také nic neobvyklého. Často může nastat situace rozvodu. Dítě či děti nadále zůstávají ve střídavé péči nebo v péči jednoho z rodičů. Rozvedení manželé buď zůstávají sami s dětmi, nebo si najdou nového partnera, se kterým buď žijí v nesezdaném soužití, nebo se znovu ožení/vdají. Model, který je také typický pro dnešní dobu a nikoho z nás jistě nepřekvapí. Vidíme zde dva naprosto odlišné modely – na straně jedné rodina bezdětná nebo s jedním dítětem, na straně druhé rodina skládající se z manželského páru a vlastních i nevlastních dětí. Podle mého názoru je model první typický spíše pro mladé lidi, kteří ve 25 letech dokončí

²⁴ Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha, 1999, str. 20.

studium na vysoké škole, poté se zaměří na kariéru a teprve kolem 30 let zakládají rodinu. Není potom divu, že mají dítě pouze jedno, popřípadě dvě, a to v krátkém časovém rozmezí, protože ženě již „tikají“ biologické hodiny. Druhý model shledáváme spíše u lidí, kteří mají svá nejlepší léta již za sebou, děti odrostlé, rozvodové papíry podepsané. Tito lidé se často potkají s novým protějškem, je jim spolu dobře, a tak se rozhodnou pro společné soužití. S tím jsou spojené také nově navázané vztahy, které vznikají mezi rodičem a nevlastním dítětem či dětmi.

Již dávno neplatí tvrzení, že žena se stará o domácnost a o děti a muž je živitelem rodiny. Singly v Sociologii současné rodiny uvádí, že „od šedesátých let je model ženy v domácnosti kritizován, především ženským sociálním hnutím – feminismem.“²⁵ Ženy dostaly nové příležitosti a stále více se jejich celoživotním naplněním stává práce, ne děti. Postavení žen na trhu práce je úzce spojeno s rodinným životem a postupně se vyvíjelo až do současné podoby. Zatímco v tradiční společnosti má žena své místo v domácnosti, s příchodem průmyslové revoluce se toto postavení mění. Ženy se dostávají do pracovního procesu, nastává konflikt mezi domácností a prací. Stále je to však především zdroj obživy, ne hlavní životní krédo. V současné době je to ovšem trochu jiné. Ženy mají na trhu práce stejná práva jako muži a kariéra se může stát hlavní náplní jejich života. Žena pak děti odkládá „na dobu neurčitou“, popřípadě vůbec neví, zda je bude chtít. Všechny tyto myšlenky souvisí s nastavením společnosti v dnešní době. Proces individualizace, svoboda, rovná práva žen a mužů, široká škála možností soužití partnerů a další a další pojmy související s dobou postmoderní. To všechno je současnost, která může mít různé důsledky. Ty můžeme zatím pouze odhadovat.

Podle nejaktuálnějších výsledků šetření Českého statistického úřadu se nejvíce prvních sňatků uskuteční u mužů mezi 30–34 rokem (36%) a u žen mezi 25–29 rokem (46%). Děti se rodí nejvíce ženám ve věku 25–34 let.

²⁵ Tamtéž, str. 90.

V mezinárodním srovnání je průměrný věk matek při narození dítěte 29,60 let. Nejvíce rozvodů podle délky trvání manželství se uskuteční po 15 a více letech manželství.

Srovnání

Na závěr této podkapitoly, týkající se popisu tradiční, moderní a postmoderní rodiny, se pokusím o stručné shrnutí a srovnání výše popsaných modelů, dále pak o zachycení výhod a nevýhod jednotlivých typů rodiny.

Nejprve si tedy shrneme *rodinu tradiční*. Je to instituce, kde je hlavou a živitelem rodiny otec, matka se stará o domácnost a o děti. Vhodný protějšek vybírají rodiče, většinou není myslitelný sňatek dvou lidí z různé společenské vrstvy. Po uzavření sňatku je hlavním úkolem páru plodit děti, dále se o ně starat a vychovávat je. Když děti povyrostou, pomáhají v hospodářství. Místo výkonu práce je v místě bydliště. Rodina je ve většině rolí nezastupitelná (výchova, normy, hodnoty, péče o nemocné atd.). Instituce rodiny v tradiční společnosti nepřipouští příliš právo svobodné volby. Na druhé straně je velice stabilní, a to především díky přesně daným pravidlům a nemožnosti rozvodu. Plní také mnoho funkcí, ve kterých je ve své době nezastupitelná. Jedna z takových funkcí je funkce výchovná a vzdělávací.

Ke značné proměně tohoto modelu rodiny dochází s příchodem *doby moderní*, která je spojená s průmyslovou revolucí. Sňatek již není legitimizátorem sexu, partnera si vybírá každý sám, rozvod je možný. Odděluje se domov a práce, funkce rodiny postupně přebírají jiné instituce. V tom všem se proměňuje rodina v této době. A jaké to má dopady? Samozřejmě pozitivní i negativní. Na rozdíl od doby rodiny tradiční není člověk tak svazován danými normami, Bohem atd. Může si vybrat svobodně svého partnera a ví, že pokud manželství z nějakého důvodu přestane fungovat,

může se rozvést. Mezi negativní důsledky by patřilo uvolnění rodinných pout. Pracovní místo a místo společného soužití už není jedno a to samé. Některé funkce rodiny přebírají jiné instituce. Z toho všeho vyplývá, že rodina už není tak často pohromadě, vidí se méně. Na první pohled by se zdálo, že se mohou oslabovat i vzájemné vztahy, ale podle mého názoru je to jen mylná domněnka. I když se jednotliví členové rodiny setkávají méně, vzájemné pouto je stále stejně silné.

Postmoderní rodina je taková, kterou všichni známe z dnešní doby. A jaká je? Kdybychom se zeptali různých lidí, každý by zřejmě odpověděl jinak. A to by byla hlavní indicie k odpovědi na výše položenou otázku. Rodina v dnešní době může být různá – malá, velká, rozvedení rodiče, vlastní i nevlastní děti či sourozenci, dobré vztahy, špatné vztahy, rodina s přesně danými pravidly, rodina liberální, rodina bezdětná, homosexuální partneři. Jak vidíme, možností je celá řada. A jaké jsou výhody a nevýhody? Na takovou otázku si každý může odpovědět jinak. Je to věc názoru. Přibližme si například problematiku rovnoprávnosti žen a mužů. Na jedné straně je správné, že ženy v naší společnosti mají stále více stejná práva jako muži (např. v oblasti kariérního růstu, i když ne u všech profesí je to možné), ale na straně druhé to může být problém právě v oblasti rodinného života (konkrétně zde myslím porodnost). Co se týká forem soužití, každý jedinec je jistě rád, že mu není určováno, koho má přijmout za právoplatného manžela či manželku. Každý si může vybrat, koho si vezme, případně jestli si partnera vůbec vezme. V oblasti soužití existuje množství strategií. Otázkou je, zda tato naprostá svoboda volby nemůže narušit stabilitu společnosti. Nad tímto problémem se pokusíme blíže zamyslet na závěr následující kapitoly. Jisté je, že proměny rodiny v postmoderní společnosti úzce souvisí s prosazující se individualizací. Singly ve své publikaci *Sociologie současné rodiny* připomíná, že „šťastná rodina je dnes méně přitažlivým ideálem. Důležité je, aby byl člověk šťasten sám za sebe.“²⁶ To ovšem neznamená, že rodina se dostává na periferii životních hodnot. „Lidé se totiž domnívají, že

²⁶ Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. C. d., str. 91.

představuje jeden z ideálních prostředků, jak být šťasten, jak se realizovat. „Já“ dnes převažuje nad „my“, ale „já“ nevyžaduje zánik manželství nebo rodiny – právě naopak.“²⁷

Každý typ rodiny má tedy svá specifika, u každého modelu najdeme nějaké výhody a nevýhody. Nedá se jednoznačně říci, že rodina tradiční je lepší než rodina moderní a naopak. Můžeme vždy pouze zanalyzovat a shrnout jednotlivé modely a udělat si o nich vlastní obrázek.

2.4 Alternativy a zajímavosti

Většina z nás se setkává se známou formou rodinného života. Nukleární rodina skládající se z rodičů a dětí, která se pravidelně stýká s dalšími příbuznými náležícími do rodiny rozšířené. V evropském kontextu asi nejrozšířenější model, který si představíme pod pojmem rodinného života. Existují však různé alternativní formy rodinného života, které fungují na úplně jiných principech. Ty představuje také Anthony Giddens v publikaci *Sociologie*.

První takovou alternativou jsou **komuny**. „Už dlouho se vyskytují lidé, kteří odmítají instituci rodiny. V devatenáctém století se četní myslitelé domnívali, že by rodinný život měl být nahrazen nějakou formou komuny.“²⁸ Komuna je seskupení lidí žijících v komunitě. „K nejznámějším patří komunita zvaná Oneida, která vznikla v polovině 19. století v Nové Anglii (USA) na základě náboženských idejí Johna Humphreyho Noyese. Všichni muži byly manželi všech žen a všichni měli být považováni za rodiče všech dětí. Po počátečních nesnázích se tato komunita rozrostla až na asi tři sta osob a rozpadla se až asi po třiceti letech.“²⁹ Příkladem života v komuně v moderní době jsou tzv. izraelské kibucy. Jsou to seskupení rodin a jedinců, které vzájemně

²⁷ Tamtéž, str. 91.

²⁸ GIDDENS, A. *Sociologie*. C. d., str. 178.

²⁹ Tamtéž, str. 178.

spolupracují při výchově dětí. Velikost kibuců může být různá (50–2000 členů), důležitý je princip a záměr, na kterém jsou všechny tyto jednotky založené. Kibucy fungují jako samostatné domácnosti, přičemž za výchovu dětí odpovídá celá komunita. Původní záměr spočíval především v myšlence společného vlastnictví a ochraně dětí před individualismem a soutěživostí.

Další alternativní formou rodinného života je **kohabitace**. „Jako kohabitace se označuje stav, kdy spolu dvojice partnerů žije v sexuálním vztahu, aniž jsou manželi.“³⁰ Takový vztah dvou lidí je v západních společnostech naprosto obvyklým jevem, a to především mezi mladými lidmi. Kohabitace tak může být označována jako jakési „manželství na zkoušku“.

Dnešní doba připouští spoustu možností společného soužití, mezi které by patřila i soužití dvou žen či dvou mužů. Jev, který je v dnešní západní společnosti ve většině zemí již plně akceptován. Jen velmi málo zemí euro-amerického regionu povoluje uzavřít manželství mezi partnery stejného pohlaví. Obvyklejší formou je tzv. registrované partnerství. V České republice vstoupilo v platnost v roce 2006. Co se týká adopce, u nás zatím není možné, aby si registrovaný pár adoptoval dítě, objevují se ovšem tendence adopci uzákonit. V západní společnosti postupně ustupuje netolerantní postoj vůči **homosexualitě**. Proto například soudy častěji svěřují dítě do opatrování matce, která žije v homosexuálním vztahu. Stále se rozšiřující umělé oplodnění také umožňuje, aby se homosexuálně orientovaná žena stala matkou bez sexuálního styku s mužem.

V řadě alternativ, týkajících se manželství a rodiny, můžeme najít také lidi, kteří žijí sami. A to z různých důvodů. Můžou to být důvody záměrné, ale i nezáměrné. V určitých situacích si člověk tento životní styl volí z vlastní iniciativy (např. kariéra), v jiných životních situacích tento stav přichází zcela nečekaně (např. fáze, kdy se manželé rozvedou a hledají si nového partnera,

³⁰ Tamtéž, str. 179.

smrt partnera atp.). Nikdy nevíme, co nám život postaví do cesty.
S **fenomémem singles** se seznámíme v následující kapitole.

3 Fenomén singles

3.1 Singles

Definovat tento pojem není zcela jednoduché, protože český ekvivalent tohoto výrazu či přesná definice zatím neexistuje. Překlad samotného výrazu *single* je: *jediný, jednotlivý, svobodný, nezadaný*. Proto mě již při těchto vymezeních napadají různé úhly pohledu, jak se na fenomén dívat. První myšlenka, spojená s tímto pojmem, je jasná a pevně daná. Jsou to lidé, kteří žijí sami. Do této kategorie by spadali jedinci, kteří jsou mladí, budují si kariéru, nehledají závazky a jejich současný stav a svoboda jim vyhovuje. Dále sem můžeme zařadit vdovce a vdovy, což bývají často lidé ve starším věku. Na jedné straně to mohou být lidé, kteří si tento životní styl vybrali sami, a také jim vyhovuje. Na druhé straně to mohou být jednotlivci, kteří si tento stav nezvolili dobrovolně, přichystal jim ho osud. Pro některé to může být fáze života pouze přechodná, pro jiné stav, který považují za definitivní. Každý se na tento pojem může dívat z trochu jiné perspektivy.

Řada autorů se pokusila pojem singles definovat. Přiblížme si alespoň některé. Ivo Možný ve své publikaci *Rodina a společnost* neuvádí přesnou definici, ale přibližuje pojem singles jako „nový sociální jev, který se vynořuje v posledních desetiletích a nabývá společensky na váze“³¹. Podle Možného je to u nás teprve vynořující se skupina a jakási životní strategie, pro kterou není ještě ustanoven přesný český název. Sám autor upozorňuje na to, že je velice obtížné tuto skupinu jednoznačně vymezit. Jediné zřetelné je podle Možného jádro této skupiny. Jsou to takoví lidé, kteří žijí sami ve své vlastní jednočlenné domácnosti. O vymezení kategorie singles se pokusil také Marcel Tomášek, který také poukazuje na to, že kategorie ani v dnešní době není jednoznačně dána. „V 70. a 80. letech byli chápáni jako singles lidé žijící dlouhodobě v nesezdaném soužití včetně lidí praktikujících ještě o něco

³¹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. C. d., str. 199.

otevřenější formy soužití.“³² Staples utvořil typologii singles, ve které rozhodujícím kritériem byla míra otevřenosti vztahu (bez závazků, otevřený, uzavřený atp.). Další typologii utvořil Stein. Základ tvoří rozlišení dobrovolnosti a nedobrovolnosti, dočasnosti a stability. Podle Tomáška má vymezení kategorie singles následující problém. Zda hlavní charakteristika této životní strategie spočívá v otevřenosti a uvolněnosti vztahu, nebo jde spíše o to, že dlouhodobě nebyl realizován žádný partnerský vztah. Dalším problémem jsou důvody, které předcházejí tomu, že jedinec nemá partnera a žije sám. Takže ani Tomášek neuvádí jasně danou definici, ale spíše upozorňuje na různá úskalí toho, proč nejde tento pojem přesně vymezit. V neposlední řadě bych ráda uvedla také dokument Jany Počtové nazvaný *Generace singles*, ze kterého si definici této životní strategie můžeme vyvodit sami. Jsou to muži a ženy ve věku 25–40 let, kteří si prošli určitou minulostí, kvůli níž v současné době žijí bez partnerky či partnera. Na život v páru mají různé názory. Všichni se ovšem v závěru shodují na tom, že do budoucna by si partnera a rodinu přáli. Singlovství je pro ně jen přechodná fáze, která jim z určitých důvodů vyhovuje.

Důvody toho, proč člověk žije sám, mohou být různé. Zaměřím se na skupinu lidí mezi 25–40 lety, kteří žijí bez partnera z různých důvodů. Ty bych ráda nastínila. Hlavním zdrojem je dokument Jany Počtové s názvem *Generace singles*.

Marcel Tomášek ve své studii *Singles ve světle měnících se typologií a definic* uvádí tvrzení, že „fenomén singles je pravděpodobně nejzřetelnějším a nejvyhraněnějším projevem individualizace ve sféře rodinného a partnerského života.“³³ U tohoto výroku bych se pozastavila, protože si myslím, že je to důležité pro celkové objasnění toho, proč se

³² MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. *Modernizace a česká rodina*. Brno, 2003, str. 226–227.

³³ Tamtéž, str. 226.

takový fenomén v zemích euro-amerického regionu vůbec vyskytl. V západní společnosti se v posledních desetiletích objevují různé formy soužití. Mladí lidé rádi experimentují v oblasti sexuálního života. Láká je kariéra. Mladé ženy, které vystudují střední školu, se již nedrží hesla: „vdát se a mít děti“. Svoboda volby a možnost se vyvíjet po individuální stránce nám dává mnoho příležitostí. Antikoncepce pomáhá regulovat těhotenství. To všechno jsou projevy individualizace, která se přirozeně dostává také do partnerského a rodinného života. A tím nejtypičtějším projevem této strategie jsou právě lidé žijící single. Tito lidé mají v dnešní společnosti možnost sami si zvolit, zda partnera chtějí nebo ne a kdy. Zda chtějí nějaké závazky, či nikoli. Jestli si přejí podřizovat svůj život rodině, nebo se budou raději věnovat kariéře. V tom právě spočívá ta neuvěřitelná síla svobodné volby. Na straně druhé stojí ovšem lidé, kteří si tuto možnost nezvolili dobrovolně. Chtěli by partnera, rodinu, ale osud jim to z různých důvodů nepřál. To všechno můžou být možnosti, proč jsou lidé single.

Dokumentární snímek Generace singles zachycuje životy vybraných lidí žijících v České republice, kteří volí tuto životní strategii. Uvedme si proto konkrétní důvody, které uvádějí jednotliví aktéři vystupující v dokumentu.

Autorka snímku se všech účinkujících ptala na otázku: **„Proč jsi sám/sama?“** Odpovědi byli různé:

- „Potřebuji být sama a potřebuji si dělat věci po svém.“
- „Chtěla bych partnera pro život, ne pro zábavu.“
- „Všichni mají svou minulost, není lehké najít někoho, kdo není zdrcen svou minulostí a věří v lepší budoucnost v partnerském životě.“
- „Jsem ekonomicky soběstačná, potřebuji partnera, ne živitele.“
- „Ve vyšším věku ubývají partnerky, ty dobré jsou už zadané.“

Když si odpovědi shrneme, můžeme z nich vyčíst právě ty důvody, které lidi vedou k tomu, že si zvolí (ať už dočasně, nebo dlouhodobě) život

bez partnera. Je to právě jakási samostatnost, potřeba nikomu se nepodřizovat a dělat si věci tzv. „po svém“, jak tvrdí první z dotazovaných. Z dalších odpovědí můžeme vydedukovat požadavek na životního partnera. Spousta žen v dnešní době již dokáže být ekonomicky nezávislá, soběstačná, nepotřebuje živitele. Doby, kdy hlavním požadavkem bylo to, aby muž plodil děti a živil rodinu, jsou již dávno pryč. Požadavky na partnera (popř. partnerku) jsou mnohem vyšší. Může být proto těžké takového partnera najít, a to především ve vyšším věku. Můžeme to tedy považovat za další důvod single života. Z odpovědi třetí můžeme vyčíst zklamání z minulosti, kterou si prošel dotazovaný single man. Postmoderní společnost nám přináší sice více svobodných rozhodnutí, ale oproti společnosti tradiční přináší také více úskalí. Týká se to především oblasti rozvodů. V tradiční společnosti hraje v oblasti manželství důležitou roli Bůh. Svazek, který byl před Bohem jednou stvrzen, není již zrušitelný. To se s příchodem doby moderní a postmoderní samozřejmě mění. Posvátnost manželství je jaksi smazána ustanovením manželského svazku jako občanské smlouvy, která je zrušitelná. V dnešní době nás tedy ani nepřekvapí množství rozvodů, jež jsou součástí každodenního života. Rozvod může být tedy dalším prostým důvodem toho, proč muž či žena žijí single. V neposlední řadě bychom si měli uvést důvod posunu věkové hranice, která je obvyklá pro založení rodiny. Dříve byla tato hranice mnohem nižší (odhadem tak 19–24 let). Dnešní doba ji posunula o pár příček výše, podle mého názoru zhruba na věk 26–30 let. Čím je to dáno? Je to jednoduché. Většina mladých lidí pokračuje po ukončení střední školy ve studiu na vysoké škole. A to především z toho důvodu, aby měli vůbec možnost se uplatnit na trhu práce. Poté, co jedinci dokončí vysokou školu, hledají si vhodné zaměstnání, budují kariéru, hledají vhodné bydlení a partnera. Právě v této fázi může nastat problém. Jak uvádí poslední z dotazovaných, ve věku, kdy už má toto všechno za sebou a snaží se najít si vhodnou partnerku, tak s tím má potíže.

Kvalitativní sonda do života singles konkrétněji přiblíží výše naznačené důvody, které mohou jednotlivce vést k tomu, že si vyberou život v jednom. Čerpat budu opět z dokumentárního snímku od Jany Počtové s názvem *Generace singles*, dále pak ze studie od Marcela Tomáška, která vyšla v Sociologickém časopise v roce 2006.

Jana Počtová vystudovala Filmovou a televizní akademii Múzických umění, konkrétně Katedru dokumentární tvorby. Během studií absolvovala také zahraniční stáž v Paříži. Spolupracovala na několika filmových festivalech, s nadací Člověk v tísni, dlouhodobě pracovala na projektu Živá paměť a podílela se také na spolupráci s ČT (např. cykly Příběhy slavných, Cestománie). Mezi její vlastní dokumentární snímky patří film *Eshq*, *Palác Akropolis* → *Akráč* a *Generace singles*.

Český dokumentární film s názvem *Generace singles* vznikl v roce 2011. Film vznikl v koprodukcii HBO a nezávislého producenta Filipa Čermáka jako součást cyklu „BEZ CENZURY“. Tento snímek zachycuje životy šesti aktérů, a to v období jednoho roku. Autorka klade vystupujícím postavám různé otázky týkající se jejich soukromí, názorů a současné či budoucí situace.

Autorka se o dokumentárním snímku vyjadřuje v jednom z rozhovorů, pro zajímavost uvedu alespoň některé otázky a odpovědi z dialogu.

„Odkud vzešel impuls k natočení filmu? Z mého života. Mnoho let jsem byla sama, a stejně na tom bylo i mnoho přátel kolem mě. Mladé, milé a úspěšné ženy, a neměly muže. A měla jsem i skvělé kamarády s „perfektním životem“ – ale chyběly jim ženy. Přišlo mi to jako dobré východisko pro dokumentární film!

Je to vůbec problém, nebo to prostě tak je a nic se neděje? Já jsem se zařekla nazývat to „problémem“ – na jednu stranu... Na stranu druhou – společnost to mění. Dnes se rozvádí každé druhé manželství. Máte 50% šanci, že vám to vyjde... Mluví se o tom, že se nerodí děti – kdo pak bude živit důchodce?

A takhle můžeme pokračovat. Myslím, že důsledky a případné následky ukáže jen čas. Třeba se jen společnost a ekonomika státu přeorientuje z rodin na jednotlivce. Což už se stejně děje. Za chvíli bude třeba jako exot vypadat ten, který žije v manželství. Kdo ví?

*Jak jste vybírala postavy svého filmu, bylo těžké je přesvědčit k otevřenosti? Bylo dost náročné je najít. Přece jenom ne každý je hned šťastný, že může vyprávět o svém intimním životě do kamery. Moji kamarádi mě s tím rovnou vyhodili, a tak jsme podali inzeráty do médií a ozvalo se mi asi 60 lidí. Se všemi jsem se poctivě sešla a vybrala tři. Zbylí tři byli buď dílem náhody, nebo známí mých známých. Jsem jim strašně vděčná, že do toho šli. K otevřenosti jsem je příliš netlačila. Přišlo to samo. Já jsem jim otevřela svůj život, oni mně ten jejich. Probíhala tam oboustranná výměna. Alespoň já to tak cítila...*³⁴

Nyní bych představila jedince, kteří v dokumentárním filmu vystupují.

Veronika Zemanová je obchodní konzultantka, které je 31 let. Z počátku tvrdí, že je single proto, aby se sama za sebe mohla rozhodovat o tom, co chce dělat a také proto, že jí tento druh životního stylu zatím vyhovuje. Pokoušela se navázat nějaké vztahy, ale nepodařilo se jí to. Dále se dozvídáme podstatnou informaci o tom, že Veronika svého životního partnera v minulosti již měla, ale byli spolu celkem krátce (2 roky). Partner zhruba po 3 měsících jejich vztahu onemocněl rakovinou a 3 dny po svatbě zemřel. Veronika si našla náhradu ve svém čtyřnohém mazlíčkovi. Někaké vztahy si vyzkoušela, nebylo to však ono. S touto situací se nějakým způsobem smířila, má svého psa, kamarády, potkává nové lidi. Na konci

³⁴ MÍŠKOVÁ, V. *Generace singles promlouvá z plátna*. [online] Novinky.cz [Cit. 2013-04-02] Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/kultura/239662-generace-singles-promlouvava-z-platna.html>>

filmu Veronika přiznává, že se na svého psa upoutala až příliš a má zájem na tom najít si partnera.

Z příběhu Veroniky je cítit, že si prošla těžkým životním obdobím. Přišla o partnera, který byl s největší pravděpodobností ten, s nímž chtěla strávit, když ne celý, tak alespoň značnou část života. S touto ránou se časem vyrovnala a náhradu našla ve svém psovi a přátelích. Z toho je tedy zřetelné, že si single život nezvolila zcela dobrovolně. Z informace, že by si chtěla najít partnera, vyplývá, že tato životní strategie pro ni není záležitostí definitivní, ale dočasnou.

Další ženou, která vystupuje v tomto snímku, je **Eva Adamusová**. Pracuje jako vědkyně v oboru neurověd a je jí 31 let. Doposud nepotkala správného partnera. Tvrdí, že partner jí nikdy nedokázal dát to, co požadovala. Podle Evina názoru její požadavky ovšem nejsou zas tak veliké. Vzhledem k situaci v rodině se naučila od partnera nic velkého nečekat. Přesto zatím nenarazila na takového, který by splnil její skromné požadavky (tím hlavním je pocit bezpečí, který jí nedokázala dát ani rodina). Eva už od vztahu nečeká zamilovanost, jak sama říká: „už jsem velká holka, z toho už jsem vyrostla“, chtěla by především založit rodinu. Dříve hledala lásku, romantiku, a právě v tom byl ten hlavní problém. Nyní si to uvědomuje. Chce především partnera a rodinu, ne zamilovanost a romantiku. Její příběh končí tím, že odchází z vědy a její kamarádky se jí stále snaží někoho tzv. „dohodit“.

Z příběhu Evy můžeme vyčíst, že svůj současný single život nepovažuje za definitivní konec. Stále doufá, že potká partnera, se kterým bude moci především založit rodinu. Vzhledem ke svému věku slevuje ze svých nároků, cítí, že její momentální život jaksi postrádá smysl.

Třetí a poslední ženou, která v dokumentu vystupuje, je **Zuzana Bednářová**, které je 33 let. Žena, která se zpočátku jeví jako jasný prototyp single moderní ženy, jež si tento způsob vybrala ze své vlastní vůle, zcela dobrovolně a považuje ho za definitivní stav. Na začátku dokumentu jde

Zuzana na svatbu své kamarádky. Jak sama uvádí, „jako správná single moderní žena jde na svatbu se svým gay kamarádem“. Zuzana je ekonomicky nezávislá, naprosto samostatná žena, která poukazuje na to, že nepotřebuje živitele, ale partnera pro život. Každý rok někoho potká a zamiluje se, ale většinou to ještě ten samý rok skončí a Zuzana se pak z tohoto vztahu nějaký čas dostává. Uznává, že po svých partnerech chce možná až příliš. Stejně jako předchozí ženy udržuje pravidelný sexuální život. Zuzana je velice samostatná, dokáže obstarat i záležitosti, které jsou spíše v rukou muže. Na české muže má kritický názor, tvrdí, že ženy jsou schopnější. Domnívá se, že je toho sama důkazem. V závěru filmu se ukazuje, že Zuzana má kamaráda, se kterým by si dokázala představit společnou budoucnost. Z kamaráda se stane partner a narodí se jim dcera.

Závěrečný zlom ve vztazích, jehož jsme u Zuzany svědkem, mě překvapil ze všech nejvíce. Žena, která z počátku snímku vypadala jako typický příklad single ženy, která je ekonomicky nezávislá, zcela soběstačná, buduje si kariéru a život s partnerem nevyhledává. Opravdu z ní vyzařovala jakási dobrovolnost a spokojenost s tímto stavem, který upřednostňovala. Nakonec se ale její životní dráha vydala opačným směrem.

První muž, kterého ho vám představím, je **Jiří Vaněk**. Jiří je scénárista a novinář. Je mu 32 let. Jeho koníčkem je muzika. Působí na mě jako muž, který žije bohémským způsobem života. Jeho nitro ovšem ve skutečnosti touží po partnerském životě, má však špatné zkušenosti z minulosti (rozvod, využívání partnerkou), z nichž se ještě lidově řečeno „nedostal“. Jeho problémem je tedy nejen jakási nepřipravenost na nový vztah, ale také špatná zkušenost s výběrem potenciálních partnerek. Jeho příběh končí tím, že se začne léčit z depresí, bere antidepresiva a nakonec se cítí dobře.

Druhý muž se jmenuje **Jan Horn**. Jeho povolání je umělecký kovář. Jeho věk je 31 let. Jeho současný stav single muže není dobrovolný. Provází ho spíše

smůla při hledání partnerek. V jisté chvíli má milenky, přichází ovšem na to, že takové řešení nemá budoucnost. Ani jeho volba strategie singles není jednoznačně dobrovolná. Jan přestane kouřit a pokračuje v hledání partnerky.

Třetí vystupující muž je **Jan Urich**. Jan je zaměstnán jako investiční bankéř, je mu 39 let (je to tedy nejstarší aktér v tomto dokumentu). Jan má syna z manželství, které skončilo rozvodem. Má již jisté zkušenosti, ale stále se drží jistých představ, které by měla jeho partnerka splňovat. A možná proto zatím žádnou nemá. Vyžaduje, aby měla pěknou postavu, podobné koníčky jako on a aby si spolu rozuměli. Věř, že takovou partnerku lze najít. Tvrdí, že i když toho chce možná mnoho, ví, že své budoucí partnerce pak dokáže také hodně poskytnout. Jeho příběh končí tak, že Jan po roce ztloustl, je stále sám, hraje hokej a chodí do posilovny.

Z mého pohledu nezávislého pozorovatele na mě všichni vystupující muži působili trochu jiným dojmem, než vystupující ženy. Oba Janové i Jiří mi přišli tak trochu „na jiné vlně“, než výše zmíněné ženy. Veronice zemřel partner, Eva zatím nenašla toho správného partnera a Zuzana měla příliš vysoké nároky. U mužů byla situace trochu jiná. Dva ze tří mužů si již prošli rozvodem, s partnerským životem měli veskrze špatné zkušenosti. To je asi hlavní rozdíl, který jsem postřehla při pozorování situace mužů a žen.

Po představení konkrétních příběhů single mužů a žen je možné si dokumentární film shrnout a najít tak společné charakteristiky účinkujících.

Ve všech případech jsou to lidé, kteří by do budoucna partnera chtěli. To můžeme jedním slovem nazvat jako nedobrovolnost. Další otázkou by byla definitivnost či nedefinitivnost jejich single života. Podle mého názoru je tato záležitost sporná. Všichni účinkující by partnera do budoucna chtěli. To označuje jakousi nedefinitivnost této životní strategie. Většina z nich ale také prokazuje smířenost, vyrovnanost s jejich single životem. To vyjadřuje naopak určitou definitivnost jejich single života. Nad definitivností

a nedefinitivností jejich stavu stojí tedy otazník, protože tento pojem je relativní. A co mají jednotliví aktéři společného? Všichni bydlí buď sami, nebo s přáteli. Nejčastější věk účinkujících byl kolem 30 let. Všichni také udržují pravidelný sexuální život, který ovšem striktně oddělují od partnerského života, který by si do budoucna přáli. Sex je pro ně v tomto případě jen nedílná součást života, zdroj potěšení a určitým způsobem i zdroj relaxace. Tři ze šesti účinkujících spojuje nepřízeň osudu (smrt partnera či rozvod), další tři aktéry spíše smůla na protějšky (ještě nepotkali partnera či partnerku pro život). Všichni jsou ekonomicky nezávislí, samostatní, mají své koníčky, přátele, zkoušejí nové vztahy a získávají nové zkušenosti. Partnera do budoucna chtějí, někteří z nich postupně slevují ze svých, možná až příliš vysokých, nároků na protějšek. Jen jedné z vystupujících žen se podaří partnera najít a mít s ním dítě.

Studiem životního způsobu singles se dále zabývá Marcel Tomášek. V následující části se budu opírat především o jeho studii s názvem *Singles a jejich vztahy*, která vyšla v roce 2006 v Sociologickém časopise.³⁵ Tento článek pojednává o strategii singles a zkoumá konkrétní důvody, proč si jednotlivci tento styl života vybrali. Tomášek pro svou studii uskutečnil 38 rozhovorů s ekonomicky samostatnými mladými lidmi bez partnera. Rozhovory probíhaly v letech 2003–2005 a vztahovali se výhradně k českému prostředí.

Jednou z podmínek, která by vedla k existenci dlouhodobého vztahu a případného založení rodiny, byla podmínka **materiálního zabezpečení**. Materiální bariéry jsou tedy prvním důvodem, proč dotazovaní single ve své současné situaci akceptují tento stav. *Právníčka, 27 let: „Jelikož nemám byt, nemůžu si ten luxus dovolit, dítě, to je otázka materiální.“*³⁶

³⁵ TOMÁŠEK, M. *Singles a jejich vztahy*. Sociologický časopis, 2006, roč. 42, str. 81–105.

³⁶ Tamtéž, str. 87.

Především dotazovaní muži apelují na to, aby před založením rodiny byli schopni ji materiálně zajistit. Podle mého názoru je to znak odpovědnosti mladých lidí, kteří s rodinou do budoucna počítají, ale nechtějí rodinu zakládat bez vlastního zázemí a materiálního zajištění. A takto se opět dostáváme k myšlence, která byla již výše zmíněná. Mladí dospělí chtějí nejprve dostudovat, a poté si najít zaměstnání, které by jim umožnilo jejich budoucí materiální zajištění. Odpovědnost. To je charakteristický znak pro lidi, kteří jsou momentálně single, ale do budoucna rodinu plánují.

Dalším důvodem volby single života je **pracovní uplatnění**. Profesní růst a uplatnění v zaměstnání mohou být překážkou k existenci partnerského vztahu, popřípadě důvodem rozpadu dlouhodobého vztahu.

„Jeden z komunikačních partnerů charakterizoval problém maximálního profesního nasazení na úkor partnerských vztahů jako časově omezenou fázi: *Myslím si, že se to nedá dlouhodoběji takto dělat a že to je možná i jeden z těch důvodů, proč ty lidi v určitém věku jako singles fungují, ... (29 let, pracovník v bance).*“³⁷

V této souvislosti můžeme často zpozorovat dilema, které poukazuje na volbu mezi prací a vztahem. Charakteristika pracovního trhu v dnešní době by mohla být následující. „Změny na pracovním trhu vytvářejí tlak na flexibilitu pracovní síly, která má být schopná akceptovat různorodou práci, práci na zkrácený úvazek, práci na zavolání, na časově omezený úvazek apod.“³⁸

Podstatný vliv na životní dráhy komunikačních partnerů měly také **změny po roce 1989**. Mnozí z dotazovaných uznávají to, že kdyby nedošlo ke společenským změnám v roce 1989, byli by zřejmě nuceni uzavřít svazek manželský mnohem dříve. *Administrativní pracovnice ve firmě, 29 let: „Já si myslím, že vztahy byly vždy nějak komplikované, takže, zda jsou teď komplikovanější než před tím, nevím – hlavně je nám teď poskytnuta větší svoboda v těchto vztazích. Máme to těžší, když*

³⁷ Tamtéž, str. 88.

³⁸ Tamtéž, str. 90.

nemáme ten tlak raději zůstat spolu a nemáme už tak silné tradice jako před tím. Takže lidé se často rozcházejí a právě ten tlak společnosti není, právě ta svoboda, kterou jsme tak chtěli, z druhé strany, právě ta je překážkou.“³⁹

Je tedy zřetelné, že člověk má v dnešní době větší možnost výběru než před rokem 1989. Pozitivně vnímaná svoboda volby se může v oblasti partnerských vztahů stát úskalím. Příliš mnoho možností na výběr nám v konečné fázi přináší spíše dilema, pro jakou možnost se rozhodnout, jaká je ta správná.

Se změnami v 90. letech na našem území souvisí také „individualizace očekávání“. Tento pojem bych vysvětlila tak, že na budoucího partnera či partnerku jsou kladeny jisté nároky, které ve skutečnosti nejsou možné. Jednotlivec si tedy představuje jakýsi „čistý vztah“ (tento pojem uvádí Giddens), který ovšem není slučitelný s realitou. Mezi další problémy naplňování očekávání patří vzrůstající věk, který s sebou přináší i jisté zkušenosti a představy, do kterých již nepatří představa nějaké romantické lásky. Můžeme to nazvat procitnutím, které vede k horšímu navazování nových vztahů. S tím souvisí také problém single mužů a žen, kteří ztrácejí schopnost se přizpůsobit druhému člověku.

Se singlovstvím souvisí také důležitý moment **uvědomění si své samoty**. Lidé žijící tímto způsobem života nalézají celou řadu zástupných činností, kterými si kompenzují absenci partnerského života. *Studentka pracující v redakci, 22 let: „že teďka třeba tím, že jsem sama, tak mám potřebu se plně zaměstnávat.“⁴⁰* Opět se dostáváme k práci, která se často stává zástupnou činností.

S uvědomováním si samoty a kompenzací absence partnerského vztahu souvisí také otázka, kdy přichází ten okamžik, díky kterému je člověk schopen se vzdát své svobody a navázat dlouhodobý vztah. Je to individuální. Na jedné straně stojí *nákupčí sítě supermarketů, 31 let, „která*

³⁹ Tamtéž, str. 91.

⁴⁰ Tamtéž, str. 94.

si uvědomuje, že v určitém období dávala přednost svobodě a nezávislosti, ale v momentu, kdy se přiblížila třicítce, si ujasnila, že je ochotna se svobody vzdát.“⁴¹ Na straně druhé si uvedeme případ neukončeného hledání. Výtvarník, prodej knih, 36 let: „...furt si myslím, že v tuhleto chvíli v šestatřiceti můžu věřit na nějaký ideál, na něco ideálního, nemusím jít do kompromisu a myslím, že ještě to není tak ztracený a že jsou věci, které se fakt objevují čas od času...“⁴²

V této části jsme si uvedli konkrétní případy lidí, kteří žijí single životem. Teorii jsme si ukázali na praktických příkladech ze života jedinců, ať už vystupujících v dokumentu Jany Počtové, nebo z rozhovorů Marcela Tomáška, který provedl výzkum týkající se singles a jejich vztahů.

Dle výsledků Českého statistického úřadu k roku 2010 převládali v české populaci do 29 let lidé, kteří ještě nevstoupili do manželství. Ve věkové kategorii 30–34 let byla svobodných více jak třetina žen, v případě stejně starých mužů byl podíl svobodných stále více než poloviční. Až muži ve věku 35–39 let žili z více jak padesáti procent v manželství. V případě žen získávají nadpoloviční většinu vdané osoby poprvé ve věku 29 let.⁴³ V roce 2011 Český statistický úřad zaznamenal, že v domácnostech jednotlivce v čele se svobodným mužem či svobodnou ženou žije 15,7% žen a 40,3% mužů.⁴⁴

⁴¹ Tamtéž, str. 95.

⁴² Tamtéž, str. 95.

⁴³ Český statistický úřad [Česká republika]. Ženy a muži v datech 2011 [online; rok zpracování 2011]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE649/\\$File/141711k1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE649/$File/141711k1.pdf)>

⁴⁴ Český statistický úřad [Česká republika]. Zaostřeno na ženy a muže 2012 [online; rok zpracování 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1413-12-r_2012-10>

Poté, co jsme si v předešlých částech této práce představili, jak vypadá rodinný život a jak život v jednom, je možné se pokusit o jakési shrnutí a závěrečné **srovnání** těchto dvou zcela opačných forem soužití (v případě singlovství spíše „nesoužití“).

Jaké jsou výhody manželství? Je to společnost druhého člověka. Díky tomuto společnému soužití se vyhneme samotě. Dále věrný sexuální partner, který nám dává lásku a emocionální spřízněnost. S ním můžeme sdílet společné zájmy a koníčky. Další výhodou je sdílení výdajů, které nemusíme pokrývat sami. Životní partner nám dává možnost usazení se a možnost založit rodinu a vychovávat společně děti. V neposlední řadě se můžeme stát součástí něčeho většího, než jsme my sami.

Na druhé straně stojí život v jednom, tzv. singlovství. Jaké jsou výhody právě této životní strategie? Je to soukromí, žádná omezení a značná nezávislost. Díky single životu může jedinec získávat různé sexuální zkušenosti, může experimentovat. Má možnost změn, ke kterým je otevřený (já osobně bych to nazvala „otevřený novým příležitostem“), a to mu může přinášet spoustu nových životních zkušeností a možnost výběru z toho, co aktérovi nejvíce vyhovuje. Single jedinec bývá finančně a ekonomicky samostatný. Je naprosto osvobozen od starostí s partnerem či dětmi. Jeho základní potřebou je potřeba nezávislosti, která mu dává svobodu.

Pro srovnání manželství a singlovství musím nejprve stanovit kritériaum srovnání. Bez tohoto vymezení jsou tyto dvě strategie relativními pojmy, u kterých záleží na perspektivě, z které na ně nazíráme. Hlavní kritérium, jež jsem si určila pro srovnání manželství a singlovství, je doba trvání, po kterou vybraná životní strategie trvá. Když člověk vstupuje do manželství, ve většině případů předpokládá, že to bude svazek dlouhodobého charakteru. Naopak singlovství je životní fáze jedince, která u většiny není konečná. Můžeme ji tedy charakterizovat spíše jako fázi přechodnou či dočasnou. Mladí lidé v dnešní západní společnosti mají mnohem více příležitostí, než tomu bylo v minulosti. Studují vysoké školy,

cestují, zkoušejí různé alternativní formy soužití. Společnost neklade tlak na uzavření sňatku. To vše je spojeno s postmoderní dobou. Věková hranice, kdy lidé zakládají rodinu, se posouvá. A právě v této životní fázi před uzavřením manželství můžeme potkat spoustu lidí žijících single. Uzavírání sňatků je v dnešní době spojeno také s vyšší rozvodovostí. Může tedy nastat situace, kdy se právě doba po rozvodu (popř. rozchodu) stane přechodným obdobím, kdy muž či žena žijí single. V tomto období jedinec nemusí hledat vážný závazek, žije sám a jeho způsob života mu v dané chvíli vyhovuje. To se ovšem může časem změnit. Singlovství a manželství jsou v této souvislosti vzájemně provázané a mohou se v životě člověka různě střídat a proměňovat (např. nejdříve žije do třiceti let single, protože buduje kariéru, poté vstoupí do manželství, které se po několika letech rozpadne, a tak je člověk opět single, a tak dále). Pokud se tedy vrátíme na začátek, na první pohled je manželství dlouhodobější záležitost a singlovství záležitost přechodná, kratší. Není to ovšem výsledek pevně daný, protože tyto dvě životní strategie se můžou různě doplňovat a prolínat. Čili jejich trvání může být různé.

3.2 Další alternativní formy soužití

Marcel Tomášek ve své studii týkající se singles a jejich vztahů uvádí některé další alternativní formy soužití, se kterými se můžeme setkat v postmoderní společnosti.

Tomášek uvádí, „že nejde tak výrazně o to, že v současnosti mají mladší lidé větší tendenci zůstat sami bez partnera/partnerky, ale spíše o to, že mnohdy opravdu tak úplně sami nejsou a že klíčovým problémem je přizpůsobení a adaptace tradičních struktur soužití potřebám současné společnosti tak, jak se komplexně transformovala po roce 1989, tedy že jde

o vznik a prosazování se alternativních forem k tradičním partnerským vztahům.“⁴⁵ Z tohoto tvrzení zcela zřetelně vyplývá, že v dnešní společnosti existuje celá řada alternativ soužití dvou lidí. Ty, které si nyní představíme, Tomášek vztahuje k českému kontextu.

První takovou kategorií jsou **ženatí/vdané milenci a milenky**. Vztahy v této oblasti mohou být jak krátkodobé, tak dlouhodobé. V jednom z rozhovorů s komunikační partnerkou zaznělo toto tvrzení: *„mám ženaté milence, s jedním z nich udržuju vztah přes 11 let, akorát když mám s někým vztah, tak on ví, že můžeme jít jenom na kafe, protože jsem věrná ve vztahu, takže jako až ten vztah nemám, tak se zase ozvu a oni se všichni rádi vrátí do starých kolejí...“* (kadeřnice a majitelka kadeřnictví, 28 let).⁴⁶

Další kategorií je tzv. **„víkendové manželství“**. Forma, která bývá v literatuře označována jako „living apart together“, tedy „odděleně, ale spolu“. Hlavní charakteristikou této alternativy je idea prostoru pro sebe. Tato kategorie se asi nejvíce přibližuje klasické představě o dlouhodobém vztahu.

Tomášek uvádí další kategorii, kterou jsou **vztahy na dálku a „nárazovky“**. Ve skutečnosti jde o dvě odlišné kategorie, které jsou ale často kombinovány. Klíčovou charakteristikou v případě vztahu na dálku „je možnost udržování a prodlužování romantické fáze vztahu, která s sebou může nést i jistou otevřenost vztahu.“⁴⁷

Kategorie následující se nazývá **otevřené vztahy**. Tyto vztahy můžeme rozdělit na ty, které se stávají vztahy otevřenými až při vývoji klasických dlouhodobých vztahů a ty, které jsou vztahy otevřenými již od počátku.

Další kategorii Tomášek nazývá **„přítelkyně do ne/pohody“**. K tomuto názoru může dojít až po zpětném pohledu na vztah. Nejlépe to bude

⁴⁵ Tamtéž, str. 96.

⁴⁶ Tamtéž, str. 96.

⁴⁷ Tamtéž, str. 97.

ilustrovat následující příklad jedné z dotazovaných. „Já jsem k tomu došla jednoduše, že to je člověk, s kterým si neumím představit, že bych měla rodinu, že bych s ním třeba i bydlela – my jsme spolu nikdy za těch pět let nebydleli, kromě pár týdnů, kdy to bylo nezbytně nutný... Je to člověk, s kterým si jako docela rozumím, docela dost, takže... jako teď, když to vidím zpětně, tak mi to přijde, že jsme byli vlastně takoví přátelé, který spojovalo jen o něco víc, než je poji třeba s různýma jinýma známýma a přáteli.“ (novinářka, 23 let)⁴⁸

Poslední kategorií je tzv. „hra na dokazování si“. Tato kategorie je jakýmsi projevem single mužů či žen, kteří mají neustálou potřebu si dokazovat, že je někdo chce a že by vztah mohli mít, kdyby chtěli. Je to určitý projev singlovství.

Uvedené alternativní formy vztahů nám ukazují skutečnost, která je spojená s pojmem singles. Lidé, kteří se definují jako singles, často uplatňují některou z výše uvedených alternativ. Pestrost možností, jakých můžeme v dnešní době svobodně využít v oblasti vztahů, je značná.

3.3 Zamyšlení se nad možnými důsledky novodobých fenoménů

Po představení fenoménu singles a dalších alternativních forem soužití se nabízí prostor pro zamyšlení se nad budoucím vývojem a možnými důsledky této a dalších životních strategií, se kterými se můžeme v postmoderní době setkat. Je těžké tento budoucí vývoj určit přesně, jeho směřování můžeme pouze odhadovat.

Podle mého názoru není lehké říci, co bude zítra, natož za dvacet, padesát či sto let. Existují různé výzkumy, které nám naznačují, jakým směrem by se

⁴⁸ Tamtéž, str. 98.

tento trend mohl ubírat, ale realita může být nakonec jiná. Když srovnáme Českou republiku a USA, je zřetelné, že k nám fenomén singles přišel zhruba s dvacetiletým zpožděním. V USA to byli v 70. letech především hippies, kteří rozpoutali sexuální revoluci. Od těchto let se vnímání rodinného života proměňuje, lidé získávají nové zkušenosti, mají svobodu. U nás přichází tato svoboda po roce 1989. Mladí lidé mohou cestovat, mohou získávat nové zkušenosti, zajímavá pracovní místa. Postupně vznikají nové alternativy společného soužití, které se odklánějí od tradičního modelu. Shrňme si tedy situaci v partnerských vztazích v době postmoderní (zaměřeno na euro-americký kontext). Mladí lidé studují vysoké školy, cestují, často upřednostňují kariéru před rodinou. To vše především díky nastolení demokratického režimu (u nás po roce 1989) a postupně se prosazujícím procesu individualizace. Lidé žijí single, spolu, ale odděleně, objevují se homosexuální soužití, rozvody a znovu sezdaná soužití a mnoho dalších alternativ. V této chvíli mi vyvstávají na mysl následující otázky. Povede toto všechno do budoucna k lepšímu či horšímu? Máme se bát neustále se snižující porodnosti, nebo je to jen přechodná fáze? Já bych na tyto otázky odpověděla jednou jedinou větou. Životní strategie, které se objevují v postmoderní společnosti, jsou jen přechodnými záležitostmi. Nic netrvá věčně. Dnešní doba je charakteristická neomezenými možnostmi. Lidé v partnerských vztazích experimentují, jejich možnosti jsou téměř neomezené. Budují si kariéru, a proto uzavírají sňatek až ve vyšším věku. Ale to neznamena, že tento věk, kdy se lidé rozhodnou se vzít a založit rodinu, se bude zvyšovat donekonečna. Někde se to zastavit musí. A jak můžeme vidět z předchozí podkapitoly, ve které jsme si uvedli některé z konkrétních případů lidí, kteří žijí single, většinou se jedná o fázi pouze přechodnou. Člověk potřebuje partnera, potřebuje udržovat sexuální život a potřebuje založit rodinu a o někoho se starat. A především z tohoto důvodu si myslím, že důsledky strategie singles (a jiných) nemůžou být nějak katastrofální. Většina lidí, která tento styl života v současné době uplatňuje, si s největší pravděpodobností v budoucnosti partnera najde a založí rodinu. I když

musíme připustit, že to budou mít z mnoha důvodů těžší (větší nároky na partnera, menší výběr, málo času). To je ovšem úděl dnešní doby.

3.4 Fenomén bezdětnosti

Bezdětnost je jev, který je určitým způsobem spjat s fenoménem singles. Lidé, kteří žijí single, bez dlouhodobého partnera, s největší pravděpodobností děti nemají a v současné době ani neplánují. V této kapitole bych chtěla představit jev, který se trochu odlišuje od fenoménu singles. Jedná se o problematiku klesající plodnosti. Zaměříme se na český kontext. Hana Hašková provedla výzkum, který se týká bezdětných lidí, a podrobně ho zpracovala v publikaci Fenomén bezdětnosti.

Autorka uvádí, že v 90. letech poklesla plodnost v České republice na své historické minimum, a to 1,13 dítěte na jednu ženu. V této době u nás proto vzniká řada publikací, které se zaměřují na tuto tematiku. Dále se Hašková snaží zodpovědět otázku, proč došlo k poklesu plodnosti v české populaci v 90. letech 20. století. Poukazuje především na to, že toto období je charakteristické přechodem mezi dobou moderní a postmoderní. Objevují se změny strukturální, technologické a kulturní. Lidé se v postmoderní společnosti odklánějí od manželství a přiklánějí se spíše k nesezdanému soužití, hlavní prioritou se stává pár samotný, ne dítě, antikoncepce umožňuje rozhodnutí (zda dítě mít a kdy ho mít), objevují se rozmanité rodinné formy a domácnosti. Kučera, Fialová, Hamplová a Vymětalová vysvětlují nárůst bezdětných a pokles plodnosti následujícím způsobem: „...v probíhajících změnách úrovně a struktury sňatečnosti a porodnosti se mimo jiné promítají také tři výrazné negativní ekonomické faktory. První je finanční nedostupnost bytů pro mladá manželství, druhým je vzestup životních nákladů po narození dítěte (dětí) a třetím faktorem, který vede

mladé lidi ke zvýšené opatrnosti a odkládání závazných životních rozhodnutí, je rostoucí a ještě více hrozící nezaměstnanost. Odklad uzavření sňatku nebo narození dítěte je pak výrazem odpovědnosti a rozumného jednání...“⁴⁹

Hana Hašková se ve své publikaci představuje také teoretické přístupy, které souvisí s poklesem plodnosti. Jednou z těchto teorií, pomocí které si můžeme vysvětlovat růst bezdětnosti, je teorie individualizace a kulturní změny. Autorka uvádí, že „teorie individualizace ukazují na rostoucí hodnotu individualismu, sebevyjádření, na narůstající orientaci na jistou míru hédonismu, na demokratizaci uvnitř heterosexuálních partnerství a oslabení tradičních prostředků sociální kontroly.“⁵⁰ Tím je myšlena jakási nezávislost jedince na společenských normách, zdravé sebevědomí, člověk se v jisté míře zaměřuje také na slast a rozkoš, objevuje se rovné postavení mužů a žen uvnitř partnerského vztahu a oslabují se prostředky, které ve společnosti kontrolují, jaké jednání je správné a jaké špatné.

Autorka z provedeného výzkumu vyvodila, jaké faktory mohou přispívat k prodlužování období bezdětnosti či celkové volbě života bez dětí. Mezi tyto faktory patří typ partnerského soužití, velikost a místo bydliště (např. že nejvíce bezdětných žen se vyskytuje v Praze a dalších velkých městech ČR), náboženské vyznání, bytové podmínky (mohou být bariérou pro založení rodiny), podobnost partnerů, vzdělání a trh práce. U posledního bodu bych se ráda zastavila, a to především z toho důvodu, že je to výrazný faktor ovlivňující také volbu single života. Jak pro fenomén singles, tak pro fenomén bezdětnosti, je typické, že tito lidé chtějí dosáhnout vyššího vzdělání. Z toho důvodu vstupují později na trh práce. Poté se zaměřují na budování kariéry. A právě v tomto období může některým jedincům více vyhovovat single život. Pokud do manželství vstoupí, je to později.

⁴⁹ FIALOVÁ, L, et al. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha, 2000.

⁵⁰ HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha, 2009, str. 43.

S časovou prodlevou je třeba počítat také při zakládání vlastní domácnosti. Hana Hašková na základě provedeného výzkumu potvrzuje, že „nejvýraznější změnou, k níž došlo během posledních 15 let, je nárůst podílu mladých lidí, kteří žijí v období rané dospělosti do 30. roku života bez stálého partnera.“⁵¹

Všeobecně je růst podílu bezdětných třicátníků a třicátnic spojen s procesem odkládání rodičovství do pozdějšího věku. Z toho vyplývá, že klesá plodnost žen v nízkých věkových kategoriích a roste plodnost žen ve vyšších věkových kategoriích. Bezdětnost může být nedobrovolná či dobrovolná. Nedobrovolná bezdětnost je charakterizována neplodností či zdravotními komplikacemi. Autorka dále upozorňuje na fakt, že dobrovolná bezdětnost bývá zdrojem nepochopení a odsouzení, respektována je pouze jako dočasný stav. Bezdětnost často nebývá výsledkem aktu volby bezdětnosti, ale spíše určitým plynutím života bez rozhodnutí se pro založení rodiny. Důležitý pro existenci tohoto fenoménu jsou také společenské změny, které u nás nastaly po roce 1989. Nastalo uvolnění, které je typické svobodou v rozhodování.

„Rozhodnutí se pro zahájení rodičovství je zpravidla vázáno na existenci partnerství. Častým argumentem, který slýchají bezdětní singles, kteří si nejsou ohledně svých rodičovských preferencí jisti a přiklánějí se spíše k životu bez rodičovství, je, že svůj názor změní, až potkají toho pravého/tu pravou.“⁵²

V době postmoderní se proměňuje nejen struktura společnosti, ale také hodnoty. S tím souvisí také proměny v oblasti rodinného života. Objevují se různé varianty partnerských vztahů, stále se rozšiřující nesezdaná soužití, která jsou také projevem hodnotových změn (v tradiční společnosti by to tento způsob partnerského soužití nebyl možný). I přesto, že roste podíl lidí,

⁵¹ Tamtéž, str. 93.

⁵² Tamtéž, str. 154.

kteří nemají ve věku 25–30 let stálého partnera, rodičovství si zachovává v evropských zemích stále vysokou hodnotu.

ZÁVĚR

Hlavní cíl mé bakalářské práce spočíval především v představení fenoménu singles. Tato životní strategie má u nás zhruba dvacetileté zpoždění oproti USA, kde se tato vlna postupně objevovala už s příchodem hnutí hippies. Singles jsou ekonomicky nezávislí lidé ve věku zhruba 25–40 let, kteří žijí sami. Přesná definice neexistuje, protože tento pojem u nás ještě není zcela ustálen. To, že lidé žijí bez partnera či partnerky, souvisí především s prosazující se individualizací v dnešní západní společnosti. Posouvá se věková hranice uzavírání sňatku, lidé studují vysoké školy, budují kariéru, cestují a experimentují. Mají naprostou svobodu, a to i v oblasti partnerských vztahů. Jelikož v dnešní době narůstá také rozvodovost, řadu single mužů a žen můžeme najít také v oblasti rozvedených. Podle mého názoru je strategie singles životní fáze jedince, která má charakter spíše dočasný, než trvalý. Lidé žijící single chtějí vystudovat vysokou školu, aby se uplatnili na trhu práce a vybudovali si kariéru, nebo chtějí cestovat apod. Dnešní doba je charakteristická větší svobodou, ale také větší odpovědností jedinců. Lidé, kteří chtějí do budoucna založit rodinu, chtějí mít nejdříve vlastní zázemí a vhodného partnera, než se do takového kroku pustí. A protože to nějakou dobu trvá, než se tak stane, řada lidí ve společnosti je zatím single. V pozdějším věku, kdy si pak tito lidé partnera hledají, s tím mohou mít problémy, protože už nemají tak široký výběr jako v mladším věku.

Dále jsem se ve své bakalářské práci snažila zmapovat různé přístupy ke studiu rodiny, díky kterým se ukázalo, jak se pohledy různých významných sociologů zabývajících se tímto tématem liší. Každý z nich přináší do této tematiky nový úhel pohledu, nové přístupy. Je zřejmé, že důležitým zlomem pro rozšíření zájmu o téma rodiny byl vznik sociologie v 19. století.

Pokusila jsem se srovnat rodinu v tradiční společnosti a rodinu ve společnosti moderní, potažmo postmoderní. Tomuto srovnání musel nutně předcházet popis tradiční, moderní a postmoderní společnosti a dále

zaměření přímo na instituci rodiny v jednotlivých společnostech. Teprve poté bylo možné jednotlivé typy srovnávat.

Obecně je možné říci, že rodina v tradiční společnosti se značně lišila od té současné. Budoucího manžela či manželku vybírali rodiče, kladl se důraz na společenskou vrstvu, ze které nastávající pocházel/a. Sňatek, který byl jednou uzavřen, byl považován za doživotní. Důležitou roli zde hrálo křesťanství, které pokládá manželství za nezrušitelnou instituci. Základním typem byla velká vícegenerační rodina, která byla v řadě funkcí nezastupitelná. Vše se proměňuje s příchodem moderní a postmoderní doby. Partnera již nevybírají rodiče, uzavření sňatku není považováno za celoživotní záležitost, protože manželství je zrušitelné (rozvod). Základním typem v dnešní době je rodina nukleární skládající se z rodičů a jejich dětí, popř. dítěte. Některé role, které byly dříve nezastupitelné, přebírají jiné instituce, jako školy, nemocnice, stát.

S proměnami instituce rodiny v postmoderní době bezprostředně souvisí různé alternativní formy soužití, které se ve společnosti objevují. Lidé se rozvádí a uzavírají nové sňatky, žijí v nesezdaném soužití, mladé páry často žijí tzv. living apart together – čili spolu, ale odděleně. Objevuje se nespočet životních strategií. Jednou z nich je právě životní strategie singles, která byla stěžejním tématem mé bakalářské práce.

SEZNAM LITERATURY

Český statistický úřad [Česká republika]. *Zaostřeno na ženy a muže 2012* [online; rok zpracování 2012]. Dostupný z WWW:
http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1413-12-r_2012-10

Český statistický úřad [Česká republika]. *Ženy a muži v datech 2011* [online; rok zpracování 2011]. Dostupný z WWW:
[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE649/\\$File/141711k1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE649/$File/141711k1.pdf)

FIALOVÁ, Ludmila, et al. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992.

Generace singles, 2011 [dokumentární film]. Scénář a režie Jana POČTOVÁ. Česko.

Generace singles. [online] Česko-Slovenská filmová databáze [Cit. 2013-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/171028-generace-singles/>>

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999.

HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008.

Jana Počtová. [online] Česko-Slovenská filmová databáze [Cit. 2013-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/tvurce/28825-jana-poctova/>>

KELLER, Jan. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.

MÍŠKOVÁ, Věra. *Generace singles promlouvá z plátna*. [online] Novinky.cz [Cit. 2013-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/kultura/239662-generace-singles-promlouva-z-platna.html>>

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002.

SINGLY, Francois De. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005.

TOMÁŠEK, Marcel. Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabitující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis*. Vol. 42, no. 1, 2006, str. 81–105.

TOMÁŠEK, Marcel. Singles ve světle měnících se typologií a definic: k aktuálně probíhajícímu výzkumu. In: Mareš, P.; Potočný, T. (eds.) *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003, str. 225–232.